

Idoliseren van Israël schaadt joden en christenen

Steven Paas

1. Inleiding¹

Bittere herinneringen van medeplichtigheid aan misdaden tegen de Joden hebben het bewustzijn van veel christenen in de Westerse wereld bezwaard. Gevoelens van collectieve schuld en schaamte hebben de weg vrijgemaakt voor sterke reacties, culminerend in recente kerkelijke schuldverklaringen aan het adres van het Joodse volk. Dat is alleszins begrijpelijk en terecht, gezien de smet van antisemitisme die aan de geschiedenis van het ('christelijke') Westen kleeft. Er is ook een andere kant. Want daarnaast hebben die gevoelens van schaamte en schuld zich aangesloten bij een judaïserende onderstroom in het Christendom. Die beweging werd aan het nieuwtestamentische begin van de Kerk al door de apostelen aanvechtbaar geacht (bv. Gal. 3:1-15).² Tegelijk moet worden gezegd dat vanaf de vroege kerkvaders het kerkelijke verzet tegen die onderstroom dominant was en helaas niet zelden is doorgeschoten in extreem anti-Joodse attitudes, die sporen van ernstige zonde tegen Gods liefdegebod hebben getrokken. Dat neemt het recht niet weg van Bijbelse kritiek op judaïserende invloeden in de Kerk, met name met betrekking tot het propageren van de gedachte dat ook na de periode van Bijbelse openbaring Israël of het Joodse volk een blijvende speciale religieuze positie zou bezitten in Gods heilsplan en dáárom in een uitzonderlijke relatie tot de Kerk zou staan.

Mede onder invloed van Engelse Puriteinen verwierf deze voorstelling van een aparte status en toekomst voor natuurlijk Israël meer bekendheid en aanhang in piëtistische kringen in o.a. Nederland vanaf de nadagen van de zestiende-eeuwse Reformatie.² In mijn verweer tegen die judaïserende beweging in de Kerk gaat het uiteraard niet om de in de christelijke traditie onbetwiste relatie tussen de Kerk en Gods openbaringsgeschiedenis via het oude Bijbelse Israël. Maar het gaat mij om de opvatting dat het huidige na-Bijbelse Israël, als het specifieke 'volk van God', een unieke plaats en een bijzondere toekomst in Gods heilsplan hebben behouden en daarom een uitzonderlijke, 'onopgeefbare' relatie met de Kerk hebben. Velen hebben dat idee omarmd als was het een Bijbels dogma, vaak zonder zich bewust te zijn van de verreikende theologische en politieke gevolgen ervan. Voor de joodse auteur Abraham van Kempen dringt zich, met een zekere ironie, de vergelijking op met het idoliseren van een 'gouden kalf', zoals de Israëlieten deden tijdens de woestijnreis, bij de Sinai (Ex. 32).³

In dit essay laten we de politieke impact grotendeels rusten. Wij stellen ter discussie of zo'n vermeende uitzonderlijke positie voor één etnische groep in overeenstemming kan worden gebracht met de theologische gevolgen van wat de apostel Paulus zegt over juist de *opheffing* van etnische scheidingsmuren (Ef. 2:14), over de *gelijkheid* in Christus tussen Jood en Griek (Gal. 3:28), en over de niet-etnische en *universele betekenis* van de kwalificatie 'Jood-zijn' (Mt.3:9; Lk. 3:8; Rom.2:25-29).

¹ De oorspronkelijke (kortere) versie van dit essay (juli 2022) werd verspreid op LinkedIn (<https://www.linkedin.com/pulse/de-onhoudbaarheid-van-opvatting-dat-na-bijbels-isra%25C3%25ABl-stevenpaas/?trackingId=R0s3BCgWQXmDRkdGdpXqzQ%3D%3D>) en het werd op 17-8-22 onder de titel 'De opvatting dat na-Bijbels Israël een uitzonderlijke religieuze positie bezit is onhoudbaar', gepubliceerd door *Cvandaag* <https://cvandaag.nl/92064-de-opvatting-dat-nabijbels-israel-een-uitzonderlijke-religieuze-status-bezit-isonhoudbaar>

² Voor de historische ontwikkeling van deze Israëlvisie in Nederland, zie de hoofdstukken 9, 10, 11 en 13 en de uitgebreide bibliografie in mijn: *Israëlvisies in beweging: Gevolgen voor Kerk, geloof en theologie*, Kampen: Brevier 2014 (<https://www.brevieruitgeverij.nl/boeken/9789491583353/israelvisies-beweging.html>) .

³ Abraham A. van Kempen, *Christian Zionism, Enraptured Around a Golden Calf: Stuck between Morality and Idolatry - Evangelicals Rediscovering New Testament Revelations*, FastPencil Publishing, 2018 [ISBN 9781499904826].

Bovendien zegt Paulus over ons, mensen in het algemeen: ‘allen hebben gezondigd en missen de heerlijkheid van God’ (Rom. 3:23). We hebben het doel van ons leven gemist en schieten dus tekort. Daarom hebben we geen vrede met God en zijn we overgegeven aan vergankelijkheid en dood. Deze impopulaire waarheid betreft Joden en niet-Joden van alle tijden en plaatsen. De Heere Jezus Christus heeft echter het werk van verzoening volbracht, dat volmaakt en volledig voldoende is voor de verlossing van alle mensen (1 Joh.2:2). Bijgevolg worden allen die zich in geloof aan Hem overgeven gered (Rom. 3:24-31). Met het perspectief van vrede met God en eeuwig leven zien christenen uit naar de nieuwe hemel en de nieuwe aarde, die Hij bij Zijn Wederkomst volledig zal realiseren. Jezus Christus en dit Goede Nieuws vormen het hart van de Bijbel. De climax daarvan wordt helemaal onthuld in het Nieuwe Testament, maar het leven, het lijden, de dood en de opstanding van Christus vormen ook al het ultieme perspectief van de oudtestamentische proza en poëzie, vooral de profetieën erin en waar de beschrijvingen tevens functioneren als voorafschaduwende metaforen (beeldspraak).⁴ Alleen door de persoon en het werk van Christus, die in ons werkt door Zijn Geest, kunnen we toegang krijgen tot de Bijbel en deze begrijpen. In Hem is de universele betekenis van het geheel van de Schrift samengetrokken.

De beweging binnen het christendom die, op welke wijze dan ook, een religieuze uitzonderingspositie voor etnisch Israël claimt, duid ik in dit artikel aan met de termen *christenzionisme* en *israëlisme*. De term *christenzionisme* betreft een (soms georganiseerde) beweging, vooral in de Westerse wereld, van extreme voorvechters van deze mening, die zij theologisch en politiek consequent en ver doorvoeren.⁵ De term *israëlisme* slaat op de veel algemenere en ook minder scherp gedefinieerde opvatting dat de Kerk ofwel de christenen met het na-Bijbelse Israël of het Joodse volk en de Joodse religie meer dan met andere volken en religies een specifieke en blijvende band hebben.⁶ Die opvatting gaat uit van de veronderstelling dat het Jood-zijn en het leven in de context van een Hebreeuws cultuur een relatief grotere garantie geeft voor het verstaan van Gods bedoeling in het Oude Testament. Daarom zou het luisteren naar de Schriftuitleg van de rabbijnen van het Judaïsme voor de Kerk normerend moeten zijn.⁷ Zo’n dwingende luisterregel is principieel wat anders dan de erkenning dat kennis

⁴ Het metaforisch karakter van het Oude Testament is aan de hand van veel Bijbelse en buiten-Bijbelse voorbeelden mooi beschreven door: Bert van Veluw, *Jezus' kruisdood in beeld: hedendaagse en Bijbelse metaforen van verzoening en verlossing*, Van Warven 2022. Hij maakte gebruik van o.a.: Nicholas Thomas (Tom) Wright, *Goede Vrijdag: De Dag dat de Revolutie begon*, Van Wijnen 2018.

⁵ In Nederland denken we aan organisaties als de *Stichting Christenen voor Israël*, <https://www.christenenvoorisrael.nl/>, de *Jules Isaac Stichting*, <https://julesisaacstichting.org/> en de ook vanuit Nederlandse gesteunde *International Christian Embassy in Jerusalem*, <https://www.icej.nl/> en aan publicaties als die van Henk Bakker, *Jezus: Reconstructie en revisie*, KokBoekencentrum, 2021; Willem J.J. Glashouwer, *Waarom Israël?*, Groen, 2016 (eerst 2007); Oscar Lohuis, *Zegen door Israël: Wat christenen moeten weten over Israël*, Goed Nieuws Bediening, 2020; Willem J. Ouweneel, *Het Israël van God: Ontwerp van een Israëltheologie*, Gideon 2019.

⁶ De meeste evangelische en reformatische kerken/gemeentes in Nederland hebben zich in die zin uitgesproken en overeenkomstig ‘Kerk & Israël’-instanties in het leven geroepen, Zie <https://www.kerkenisrael.nl/vrede-overisrael/voi56-1c.php> voor een overzicht van Israëlposities in Nederlandse kerkordes, bijvoorbeeld die van de *Protestantse Kerk in Nederland* (PKN) die in artikel I, lid 7 zegt dat ‘de Kerk is geroepen gestalte te geven aan haar onopgeefbare verbondenheid met het volk Israël’. Het *Centrum voor Israël Studies* (CIS - <https://hetcis.nl/>) is een instantie waarin enkele kerken en instanties op dit terrein samenwerken. De auteurs van een recente bundel verdedigen het bredere gedachtegoed van het *israëlisme*: J.H. Bonhof, M.C. van Campen, J. Hoek, R. van de Kamp, C.J. Overeem, M.J. Paul, C. Sonneveld, *Met het oog op Israël: Bezinning en Bijbelstudies*, Apeldoorn: Labarum Academic 2022.

⁷ ‘Zitten aan de voeten van de rabbijnen’, dat is het oogmerk van o.a. het zogenaamde ‘Parasja-project’, opgezet door het CIS <https://hetcis.nl/joodsebijbeluitleg> (cf. RD 2-10-20) en waarop J. Blom reageerde: ‘Bijbeluitleg

van de Hebreeuwse taal en cultuur noodzakelijk is en dat ook Joodse uitleggers soms inzicht geven in oudtestamentische teksten, mogelijk leidend tot een beter verstaan van het Nieuwe Testament. Een ander kenmerk is dat sommige voorgangers geneigd zijn om in het gebed in de eredienst verschil te maken tussen het gebed voor de zending en het gebed voor Israël of het Joodse volk, dat zij dan aanduiden als ‘Gods volk’.⁸

Ik verdedig de volgende stellingen: De beweging van het *christenzionisme*, of – in bredere zin – van het *israëlisme* heeft ten onrechte een speciale religieuze status toegedacht aan het Joodse volk en het na-Bijbelse Israël, en het heeft die gedachte in het centrum van persoonlijk geloof, theologie en Kerk geplaatst. Dit is schadelijk, omdat hierdoor de unieke centrale positie van Christus als de ‘Redder van de wereld’ (1 Joh. 2:2; 4:14) onder druk is komen te staan.

2. Christus is het hart van de Bijbel

Dit is de overkoepelende boodschap van het boek *Het Israëlisme en de plaats van Christus*, een door mij geredigeerde en in het Nederlands en het Engels verschenen verzameling Bijbelstudies door 14 theologische experts, waaronder Gregory K. Beale, Colin Chapman en Owen Palmer Robertson.⁹ Die boodschap hebben ook mijn verdere publicaties over dit onderwerp, zowel in het Engels¹⁰ als in het Nederlands.¹¹ De gestelde onverenigbaarheid van een christocentrische interpretatie van de Schrift en een buitengewone status voor het na-Bijbelse Israël wordt ook aangetoond in de werken van gerenommeerde geleerden zoals Graeme Goldsworthy,¹² John

rabbijnen verwarrend voor christen' (RD 19-10-20) <https://www.linkedin.com/pulse/bijbeluitleg-rabbijnenverwarrend-voor-christen-ds-jblom-paas/?trackingId=EMZre8anF3m3yl2mH9%2FYGA%3D%3D>

⁸ Meer daarover in: ‘Bidden voor Israël en bidden voor de zending’, in CIP 22-10-22 (<https://cip.nl/81964bidden-voor-israel-en-bidden-voor-de-zending>).

⁹ Steven Paas (red.), *Het Israëlisme en de plaats van Christus: Christocentrische interpretatie van Bijbelse profetie*, Bc-Bs, 2017 (auteurs: Erik van Alten; Gregory K. Beale; Colin Chapman; Bram Maljaars; Joost van Meggelen; Duane Alexander Miller; Steven Paas; Wido van Peursen; Theo Pleizier; Raymond Potgieter; Owen Palmer Robertson; Stephen Sizer; Jos M. Strengholt; Martin van Veelen).

<https://www.boekscout.nl/shop2/boek.php?bid=8349>. Recensie Piet Guit, ‘Klemmende waarschuwing tegen een Israëltheologie die Christus verdringt uit het centrum van de Bijbeluitleg’, <https://www.linkedin.com/pulse/klemmende-waarschuwing-tegen-een-isra%25C3%25ABltheologie-diechristus-guijt/?trackingId=jcA%2Bldj9RbC6PYQxdzoQhw%3D%3D>] Idem (ed.), *Israelism and the Place of Christ: Christocentric Interpretation of Biblical Prophecy*, LIT Verlag, Berlin, Munster, Vienna, Zurich, London, January 2018. (<https://www.linkedin.com/pulse/israelism-place-christ-steven-paas-1e/>;

<https://www.litverlag.de/isbn/978-3-643-90981-7>) Samenvatting en recensie door Alexander Stewart, in: *Biblical Theology Bulletin*, volume 50 -2020, p.101, 102 <https://www.linkedin.com/pulse/dr-stewart-reviews-israelism-place-christsteven-paas/?trackingId=>

¹⁰ Zie mijn studie van Israëltheologieën, inclusief de ideologische stromingen van antisemitisme en filosemitisme: *Christian Zionism Examined: A Review of Ideas on Israel, the Church, and the Kingdom*, Second Edition, Eugene Or.: Wipf & Stock, 2020, <https://wipfandstock.com/9781725254541/christian-zionism-examined-second-edition/>. Ik heb het boek geïntroduceerd in dit artikel: ‘Aard en gevolgen van Israëlisme/ Christenzionisme’. <https://www.linkedin.com/pulse/interview-met-steven-paas-over-aard-en-gevolgen-van-isra%C3%ABlismepaas/> Voor een recensie, zie: Bob Wielenga of *Christian Zionism Examined*, in: *In die Skriflig/ In Luce Verbi*, 56(1) 2022, ‘Is Christian Zionism a Heresy?’ <https://www.linkedin.com/pulse/christian-zionism-heresy-reviewdr-bob-wielenga-steven-paas-1f/?trackingId=G44Wfl6A22BZln8lQpr6g%3D%3D>

¹¹ Bijvoorbeeld mijn: *Israëlvisies in beweging: Gevolgen voor Kerk, geloof en theologie*, Kampen: Brevier 2014 (<https://www.bol.com/nl/nl/p/israelvisies-in-beweging/9200000023055239/>); Idem, *Liefde voor Israël nader bekeken: Voor het Evangelie zijn alle volken gelijk*, Kampen: Brevier 2015 (<https://www.brevieruitgeverij.nl/boeken/9789491583728/liefde-voor-israel-nader-bekeken.html>)

¹² Graeme Goldsworthy, *Christ-Centered Biblical Theology: Hermeneutical Foundations and Principles*, Intervarsity Press 2012.

Stott,¹³ en Tom Wright.¹⁴ Met het oog op het belang van de interpretatie van de kerntekst *Romeinen* 11:26a ('Zo zal heel Israël zalig worden'), is het van belang om tevens te wijzen op de grondige studie van Bram Maljaars¹⁵ en het essay over *Romeinen* van Piet Guijt.¹⁶

Kort gezegd is de Bijbel Gods liefdesbrief aan de hele mensheid (Dt.33:3; Ps.33:13), die in Christus tot de climax komt (Joh.3:16-18). Die op de wereld gerichte liefde blijkt al vanaf *Genesis*, ver voordat God de Zoon de mens Jezus Christus werd. De Bijbel kan alleen worden geïnterpreteerd vanuit Christus als centrum, onder de leiding van de Heilige Geest. Naar de mening vrijwel alle christelijke Bijbelkenners werkt het Oude Testament toe naar vervulling ervan in het Nieuwe Testament, met name naar het hoogtepunt in Christus. Vervolgens wordt het Oude Testament wezenlijk verklaarbaar voor ons vanuit die vervulling. Het krachtigste voorbeeld is wellicht de Tien Geboden in het centrum van de Torah (Ex.20; Dt.5), waarvan de enorme reikwijdte pas enigszins in het vizier komt als Jezus Zijn dubbelgebod van de liefde (Mt.22:37-40; Mk. 12: 28-31) geeft, niet als slechts een samenvatting van oudtestamentische geboden, maar als de essentie en het fundament van het hele Woord van God.¹⁷ Het is niet moeilijk om dit treffende voorbeeld met vele andere aan te vullen.¹⁸

3. Het Joods-zijn van Jezus en het Nieuwe Testament

Ik ben ervan overtuigd dat dit ook geldt voor de profetische uitspraken over het herstel van Israël in het Oude Testament. Gods plan voor de redding van de wereld in Christus is in toenemende mate ontvouwd in het Oude Testament. Voor alle naties en in bijzondere zin voor de Kerk zijn de oudtestamentische beloften tot hun volledige vervulling en diepste betekenis gekomen in de Christus of de Messias, die het Nieuwe Testament ons heeft geopenbaard. Deze vervullende verbinding met Gods oudtestamentische beloften is precies de reden waarom de Zoon van God in Zijn menszijn werd geboren uit een Joodse moeder, en werd geadopteerd als

¹³ John Stott, 'The Place of Israel', via het internet gepubliceerd en ook in: Stephen Sizer, *Zion's Christian Soldiers: The Bible, Israel and the Church*, Leicester: Intervarsity, 2007.

¹⁴ Het belangrijkste werk van Nicholas Thomas (Tom) Wright is: *Christian Origins and the Question of God*, 4 delen, Fortress, 1992-2013.

¹⁵ Bram Maljaars, *Heel Israël zal behouden worden: Een kritisch onderzoek van de gangbare exegese van Romeinen 11, speciaal vs.26*, Soesterberg: Aspekt, 2015.

¹⁶ Piet Guijt 'Israël en de Gemeente: De bedoeling van Paulus met Israël in Romeinen 9-11, in het licht van de hele Schrift', CIP, 6-1-21, [Wat Paulus duidelijk wil maken via Romeinen 9-11 - CIP.nl](http://www.cip.nl/wat-paulus-duidelijk-wil-maken-via-romeinen-9-11). Zie ook:

<https://www.linkedin.com/pulse/romeinen-9-11-het-licht-van-de-schrift-door-piet-guijt-stevenpaas/?trackingId=L60jmdA9Ykz4YLxEvmWXpQ%3D%3D>

¹⁷ Zie verdere argumentatie in: 'Dubbelgebod van de liefde is fundament, geen samenvatting', in: CIP 16-12-20 (https://www.linkedin.com/posts/steven-paas-9122ba14_dubbelgebod-van-de-liefde-is-fundament-geen-activity-6744980230642913280-0r3v / <https://cip.nl/82775-dubbelgebod-van-de-liefde-is-fundament-geensamenvatting>).

¹⁸ Zo maar enkele voorbeelden. Hoe zou je kunnen weten wie in de profetie van Daniël (Dan.7:13,14) wordt bedoeld met de raadselachtige Mensenzoon die eeuwig als Koning zal regeren over alle volken, als Jezus niet had gezegd dat Hij die 'Zoons des mensen' is (Mt.17:22; Lk.9:22). Het eeuwige karakter van het Davidische koningschap (2 Sam.7:13-16; 1 Kron. 17:12-14) zou voor vandaag geen betekenis hebben als het niet was vervuld in het koningschap van Jezus (Lk.1:32,33). Het is onthullend om in de profetie van de 'Knecht van de HEERE' in Jesaja 53 een voorafschaduwung te zien van de lijdende Christus in het Nieuwe Testament (*passim*). De profetie over de meerdere die de mindere zal dienen, zoals bij Jakob en Ezau (Gen. 25:22, 23; Mal.1:2,3), zou voor vandaag geen betekenis hebben als die niet was duidelijk gemaakt in bijvoorbeeld Rom.9:6-18, 24-26; 10:9-13. Hoe zouden we weten over de vele volken voor wie Gods Naam groot is en over het volk dat Hem ontheiligt, waarover de profeet Maleachi (Mal.1:11-14) spreekt, als niet ook het dubbelvisioen van de 12 stammen en de ontelbare menigte in Openbaring 7 in de Bijbel stond?

‘Zoon van David’.¹⁹ Jezus vervulde alle oudtestamentische beloften (2 Kor. 1:20). Hij deed dat niet omdat Hij het Joodse particularisme en nationalisme wilde verwerklijken, maar deze heilsbeloften hebben betrekking op Zijn eigen Koninkrijk dat onder alle volken wordt aangekondigd, ‘tot aan het uiterste van de aarde’ (Hand.1:8; Ps.67:8). Niet de rabbijns-talmoedische uitleg van de Torah en de rest van Tenach is normgevend, maar Jezus, de evangelisten en de apostelen hebben voor ons (Luther: ‘voor elke boerenknecht’) ten diepste de Goddelijke zeggingskracht onthuld van de in de Hebreeuwse cultuur ontstane geschriften van het Oude Testament. Hiermee is tegelijk weerlegd dat de Kerk door de eeuwen heen de ware betekenis van de Joodse identiteit van Jezus en het ‘Joods-zijn’ van het Nieuwe Testament (moedwillig) zou hebben miskend of veronachtzaamd en dat wij er nu nog naar moeten zoeken. Gods openbaring in de Hebreeuwse taal, Zijn geschiedenis met de 12 stammen van Israël, het Joodse volk, en het Joods-zijn van Jezus dienen niet een beperkt doel maar het heil van het universum.²⁰

4. De universele bestemming

Christus voert de heilsgeschiedenis naar haar universele eindbestemming. Zijn woorden en de woorden van Zijn apostelen wijzen nooit op een buitengewone toekomst of religieuze betekenis die *christenzionisten* en *israëlisten* hebben toegekend aan het etnische Israël als een nationaal volk of een staat. Een dergelijke nationalistische notie zou in tegenspraak zijn geweest met het geestelijke en universele karakter van Christus’ Koninkrijk, dat al door Johannes de Doper was aangekondigd (Mt. 3:2) en dat in principe reeds in de harten van gelovigen is gerealiseerd, hoewel de volledigheid of allesomvattendheid ervan nog uitstaat.

De Heere Jezus Christus is gezonden door God de Vader, als Zijn eeuwige goddelijke Zoon *en* als mens, om de wereld te redden. Als mens kwam Hij voort uit het volk Israël en zowel in Zijn mens-zijn als in Zijn god-zijn kwam Hij voor alle volken. Vanaf het begin van de geschiedenis naar *Genesis* heeft God zich gericht op de verlossing van de wereld. Op een concrete manier richtte Hij zich op de wereld door Zijn identiteit te tonen in Zijn handelen in een unieke relatie met het Bijbelse Israël. Die unieke relatie met Israël onderhield Hij ‘niet om Israël’, maar opdat de volken zouden weten wie de HEERE is (Ez. 36:22-32). Als we terugkijken, kunnen we zeggen dat God al in het hele Oude Testament, hoewel nog in schaduwbeelden, verwijst naar wie Hij in Christus is voor de hele wereld.

Hierboven wezen we op het metaforische karakter van het Oude Testament. God schildert met voorbeelden wat Zijn bedoeling is. Daarom zeggen we dat het Oude Testament in principe metaforisch wijst op de kern van het Nieuwe Testament, namelijk op het leven, de dood en de opstanding van Jezus Christus. Het Oude Testament is dus, net zoals het Nieuwe Testament ‘Boek van Christus’.²¹ Jezus Christus heeft de oudtestamentische verbondsrelatie met Israël voltooid, vervuld en verbreed in een nieuwe verschijningsvorm (Hebr. 8:18),

¹⁹ Steven Paas, *Westerse christenen met hun burens onderweg: Deelnemers aan de missie van Jezus, dichtbij en veraf* (Bc-BS, aug. 2020). <https://www.boekscout.nl/shop2/boek.php?bid=11011>, p. 25-30 ‘De Gezondene is ook de Zender’ (Zie ook de Engelse uitgave: <https://wipfandstock.com/9781725275843/challenging-westernchristians-and-their-neighbours/>)

²⁰ Idem, p.31-44, ‘Het universele doel’.

²¹ Vgl. Steven Paas, *Luther on Jews and Judaism: A Review of his ‘Judenschriften’*, Berlin, Munster, Vienna, Zurich, London: LIT Verlag, 2017, p.15-25 over hoe Luther het Oude Testament niet alleen interpreteerde als ‘Boek van Israël’ maar ook als ‘Boek van Christus’; Raymond F. Surburg, ‘Luther and the Christology of the Old Testament’, Reformation Lectures, Bethany Lutheran Theological Seminary, 1982, internet.

waarmee Hij de universele reikwijdte en de christocentrische strekking ervan demonstreert.²² Christus is het licht van de wereld (Joh. 1:9; 3:19; 8:12; 9:5; 12:46), voor alle volkeren, en uiteraard ook voor het Joodse volk. Uit alle volken van de aarde vergadert Hij Zijn ene en enige volk, de gemeenschap van alle gelovigen, het lichaam van Christus. Dit reddende werk is al vervuld en het zal vervolmaakt worden bij Zijn Wederkomst. Dan zal Hij ‘allen die Zijn verschijning hebben liefgehad’ belonen met de ‘krans van de rechtvaardigheid’ (2 Tim. 4:8).

5. Theorieën over Israël en de Kerk

Veel christenen koesteren specifieke soorten van *israëlisme*, soms de ultieme consequentie ervan, het *christenzionisme*. Dit impliceert hun geloof in bepaalde religieuze gedachtenstelsels over de toekomst, het verleden en het heden. Zij verwachten een buitengewone betrokkenheid van het na-Bijbelse Israël bij de toekomst van de wereld. Meer in het bijzonder verbinden zij het Joodse volk, inclusief de na-Bijbelse cultuur en de talmoedische Joodse religie, met de wortels van de Kerk en met het gewenste huidige karakter van de Kerk. Deze ideeën worden zowel op milde gematigde als op extreme manieren gehuldigd, maar vaak in een vermenging van beide.

Er bestaat een mild, grotendeels ongedefinieerd sentiment onder veel serieuze christenen, die – vóór de wederkomst van Christus – een nationaal herstel van Israël en een massale bekering van Joden tot Jezus Christus verwachten, waarvan verondersteld wordt dat het wereldwijd een grote zegen voor de Kerk zal betekenen. Deze tak van het *israëlisme* wordt vaak aangeduid met de term *postchiliasme*. Andere christenen verwachten – pas ná de wederkomst van Christus – een bijzonder tijdperk van de heerschappij van Christus op aarde vanuit Jeruzalem als de hoofdstad van de wereld. Veel aanhangers van deze theorie, aangeduid als *prechiliasme* (en vooral haar specifieke vorm van *dispensationalisme*), geloven dat de Kerk vóór de wederkomst naar de hemel zal worden opgenomen, waarop gedurende 1000 jaar (Grieks χίλια, chilia = duizend) dan een hervatting van Gods geschiedenis met Israël zou volgen. Beide toekomstbeelden zijn afhankelijk van betwiste interpretaties van het Oude Testament. Zo gebruiken israëlistische chiliasten ten onrechte de term ‘het tegoed van het Oude Testament’ van de theoloog K.H. Miskotte voor hun opvatting dat het Oude Testament een ‘tegoed’ voor Israël in het vooruitzicht stelt dat in het Nieuwe Testament nog niet is vervuld.²³ Beide toekomstbeelden zijn ook afhankelijk van de uitleg van nieuwtestamentische perikopen, bijvoorbeeld respectievelijk *Romeinen* 11 en *Openbaring* 20. Het is opvallend dat Jezus en de apostelen nergens spreken over een bijzondere toekomst voor Israël. Het hoeft daarom niet te verbazen dat veel theologen²⁴ hebben aangetoond dat deze ‘tegoed’-theorieën niet kunnen worden verzoend met een consistente christocentrische hermeneutische benadering van de Schriften.

In aansluiting op deze heropleving van chiliastische verwachtingen van een glorieuze toekomst voor Israël (en de Kerk) vóór of ná de wederkomst van Christus, is er een verlangen ontstaan om het verleden, dat wil zeggen de herkomst van ons christelijke geloof uit Israël,

²² Om de christocentrische strekking en universele reikwijdte van de Bijbel te laten zien, maakte ik dankbaar gebruik van studies als: Rob Dalrymple, *Wie zijn familie van Jezus: Een bijbelse theologie van land en volk en een reactie op het christenzionisme*, Bc-Bs, 2019. Zie mijn inleiding, ‘Jezus wil je broer zijn’: <https://www.linkedin.com/pulse/jezus-wil-je-broer-zijn-dat-steven-paas/?published=t>; en A. Blake White, *Gods uitverkoren volk: Beloofd aan Israël, vervuld door Christus voor alle volken in de ene katholieke Kerk*, Bc-Bs, 2022. Zie mijn inleiding, <https://www.linkedin.com/pulse/blake-white-gods-uitverkoren-volk-beloofd-aanisra%25C3%25ABl-vervuld-paas/?trackingId=EfZom5pPc3iPJGefsGrpDA%3D%3D>

²³ Kornelis Heiko Miskotte (1894-1976), *Als de goden zwijgen: Over de zin van het Oude Testament*, Amsterdam, 1956. Zie ook mijn *Israëlvisies in beweging*, p. 65, 183, 185, 207.

²⁴ Bijvoorbeeld de auteurs die zijn genoemd in voetnoten 4, 5, 8, 10, 14, 15, 16, 17, 23, 28.

opnieuw te interpreteren en de consequenties van deze vernieuwing voor vandaag te propageren. Op zich is er niets mis met het opnieuw doordenken van de relatie tussen ons geloof en het geloof van het oude Israël. Het is daarbij noodzakelijk dat de Kerk beschikt over mensen en middelen die de talen van de Bijbel en de cultuur van het oude Israël kennen, om met hun werk ook anderen in staat te stellen de Bijbel te verstaan en te interpreteren. Het is daarnaast zaak om een fijngevoelig en respectvol missionair bewustzijn te ontwikkelen ten aanzien van het huidige Joodse volk in en buiten de staat Israël. Het ontdekken van ‘raakpunten’ is in elke zendingssituatie belangrijk.²⁵ In dit geval kan het meer inzicht geven in redenen waarom helaas de meeste godsdienstige Joden nog steeds vijandig staan tegenover Jezus.

Echter, de moderne hang naar het (her)ontdekken van ‘Joodse wortels’ is vaker ingegeven door de ‘romantische’ maar niet Bijbelse gedachte dat de Judaïstische religie (in zekere zin) theologisch verwant is aan het christendom. Of door de nog verdergaande meningen dat Jezus-belijdende Joden een aparte weg met Jezus hebben binnen het Christendom, of dat Joden een eigen weg van verlossing hebben buiten Christus, of zonder Hem. De vraag rijst dan welk geloof bedoeld wordt, het geloof van Abraham en Mozes, die Christus *kenden* (Hebr. 11) en het geloof van Simeon en Anna die Jezus *verwelkomden* (Lk. 2:22-40), of het geloof van de rabbijnen van het jodendom, die — in navolging van de nieuwtestamentische Joodse leiders — Christus verwerpen. Waar de erkenning van Jezus ontbreekt, houdt de geloofsverwantschap op.²⁶ Kinderen van God hoeven het geloof van Abraham niet te herontdekken, want zij hebben het immers al in Christus. Dit betekent dat deze nieuwe zoektocht naar Joodse wortels binnen de beweging van het *israelisme* ernstig gevaar loopt een verschuiving in geloof en theologie te faciliteren waarin de centrale positie en de universele gerichtheid van Jezus Christus onder druk staan.

Tenslotte hebben de theoretische veronderstellingen van het *israelisme* politieke gevolgen. Veel christenen denken dat de moderne staat Israël op Bijbelse gronden het recht heeft om het hele ‘Heilige Land’ met geweld te bezetten en te bezitten, inclusief de regio’s waar niet-Joodse Palestijnen al eeuwenlang wonen. In zijn boek *Het land van Christus* toont de evangelische Palestijnse theoloog Yohanna Katanacho aan dat dergelijke beweringen vanuit de Schrift niet kunnen worden volgehouden. Katanacho verwerpt daarom de absolute Israëliëse landclaims, maar hij blijft als Christen tegelijk ver weg van een vijandige houding ten opzichte van het moderne Israël en de Joden in het algemeen.²⁷

6. Schijnbaar tegengestelde uitersten

In het door onze drie-enige God geopenbaarde *Goede Nieuws* van redding voor een verloren mensheid neemt Jezus Christus de centrale en allesomvattende positie in. Wat betekent dit voor de relatie tussen joden en christenen? Eerst moet worden benadrukt dat de huidige staat Israël en het Joodse volk het recht hebben om gerespecteerd te worden. We verwerpen en verafschuwen alle vormen van antisemitisme en van een ‘vervangingstheologie’ die neigt naar antisemitisme. *Antisemieten* botsen met het Evangelie. Maar geldt dat niet ook voor

²⁵ Zie mijn *Westerse christenen met hun burens onderweg*, p. 31-44 (‘Het universele doel’) voor een bespreking van het ontkennen, het overwaarden en de tweezijdige betekenis van raakvlakken met andere godsdiensten.

²⁶ Joodse rabbijnen als Lody B. van de Kamp beamen dit. Naar aanleiding van Jezus’ uitspraak dat Hij de Weg, de Waarheid en het Leven is (Joh. 14:6, vgl. 20, 21) zegt hij even eerlijk als confronterend: ‘Maar voor mij geldt een andere waarheid, waar de christelijke Messias al lang vóór het ontstaan van de kerk geen deel van uitmaakte en nu al tweeduizend jaar lang nog steeds geen deel van uitmaakt. Mijn waarheid vertelt mij dat dat ook zo zal blijven’, in: ‘De Jood heeft niets bij Jezus, maar mag er wel bij horen’, in: *Volzin*, 17-6-22 (<https://volzin.nu/de-jood-heeft-niets-met-jezus/>)

²⁷ Yohanna Katanacho, *The Land of Christ: A Palestinian Cry*, Pickwick Publications, October 1, 2013. Zie mijn recensie in: *Theoblogie*, <https://www.theoblogie.nl/recensie-het-land-van-christus-yohanna-katanacho/>

filosemiten, dat wil zeggen extreme bewonderaars van het na-Bijbelse Israël en van Judaïstische feesten, instellingen en Bijbelinterpretaties? In het persoonlijke geloof, de theologie en de Kerk kan het belijden van Jezus Christus immers niet samengaan met de positieve waardering van anderen uitsluitend religieus nationalisme en een Joodse godsdienst die Jezus als Messias verwerpt. Beschouwen de auteurs van de *Heidelbergse Catechismus* op grond van Gods Woord zo'n samengaan niet als 'afgoderij'?²⁸ Daarom kan de christelijke visie op de heilsgeschiedenis geen uitzonderlijke religieuze verwachtingen inhouden, die alleen zouden gelden voor het volk en het land van het na-Bijbelse Israël.

Naar mijn mening zou een dergelijk religieus perspectief noodzakelijkerwijs ten koste gaan van de verwachtingen die in Christus voor alle volkeren gelden. In wezen zijn de essentiële betekenis en de centrale positie van de Heere Jezus Christus onverenigbaar met een theologie die speciale heilsverwachtingen voor specifieke etnische groepen, geografische gebieden en religies mogelijk maakt. Jezus wordt niet verheerlijkt door Israël als zodanig, maar door allen – Joden en niet-Joden in alle landen van alle tijden – die in het geloof Hem toebehoren en nieuwe schepselen zijn geworden.

Het *christenzionisme* of – in bredere zin – het *israëlisme* verduistert op zijn minst het zicht op de christocentrische en universele reikwijdte van de Schrift. De constructie van een 'nationalistisch-etnische' betekenis van Bijbelse profetie kan juist de gevoelens van antisemitisme oproepen, waartegen men zich wil verzetten. De interpretatie die aan het na-Bijbelse Israël en het huidige Joodse volk in Gods plan een hogere of uitzonderlijker status dan die van alle andere naties geeft, leidt ertoe dat de unieke en allesomvattende betekenis van Christus voor alle volkeren wordt ondergewaardeerd, verkeerd begrepen of zelfs misbruikt. Een dergelijke uitleg van de Schrift kan de oorzaak zijn van twee schijnbaar tegengestelde standpunten: de ene verheft Israël en de andere verlaagt of vernedert Israël. Deze twee gevolgen staan echter in principe niet echt tegenover elkaar, want ze komen voort uit dezelfde letterlijke lezing en interpretatie van eenzijdig geselecteerde delen van de Schrift. De geschiedenis heeft aangetoond dat de ene positie naar de andere kan verschuiven.²⁹ De ideologieën van *antisemitisme* en *filosemitisme* hangen niet zelden samen met de nog naijlende imperiale trots van het 'corpus christianum', de koloniale machtsverhoudingen, blanke hoogmoed en het racisme die het Westerse christendom vanaf de Oudheid vaak hebben gekarakteriseerd. Maar wie als christen met de verlossende boodschap van Jezus Christus zijn of haar multiculturele wereld wil tegemoet treden, moet zich door Hem laten genezen van elke vorm van raciale trots en voorkeur.³⁰ *Antisemitisme* en *filosemitisme* druisen beide in tegen de essentie van het persoonlijke geloof, de theologie en de Kerk.

7. Gevolgen voor geloof, theologie en Kerk

Tellen raciale of etnische voorkeuren mee in de manier waarop God zich in Zijn liefde heeft neergebogen naar de gevallen mensheid? Naar mijn overtuiging is het oprechte en ondubbelzinnige Bijbelse antwoord op deze vraag: Nee! Dit hardnekkige idee, dat steeds weer de kop opsteekt, is voorgoed ongefundeerd gebleken. De scheidingsmuur is afgebroken (Ef.

²⁸ *Heidelbergse Catechismus*, zondag 34, v/a 95.

²⁹ Over de principiële verwantschap van antisemitisme en filosemitisme, zie o.a. mijn *Israëlvisies in beweging*, p. 10, 132v, 247vv. Christelijk filosemitisme wordt soms door Joden als onaangenaam ervaren en gewantrouwd, zie bijvoorbeeld: David Wertheim, *Waar het over Joden gaat: Over het publieke debat rond Joodse zaken*, De Bezige Bij, sept. 2022, <https://www.bol.com/nl/nl/p/waar-gaat-het-over-als-het-over-joden-gaat/930000098807818/> Zie ook interview met de auteur in *Trouw*, 19-9-22.

³⁰ Zie mijn artikel, 'Racisme penetreerde het Westers Christendom', CIP 13-8-20 <https://www.linkedin.com/pulse/racisme-penetreerde-westers-christendom-steven-paas-stevenpaas/?trackingId=HITaQCAIShsxZjrogliDGA%3D%3D>

2:11-22). Het Evangelie schenkt geen speciale status aan rassen, volken of naties. De geestelijke status van Israël verschilt niet van de geestelijke betekenis van andere volken.

Daarom is het aandringen van *christenzionisten* of – meer in het algemeen – van *israëlisten* op een uitzonderlijke en bevoorrechte positie van Israël in de heilsleer misleidend, zowel voor Joden als niet-Joden. De ideologie van het *christenzionisme* suggereert ten onrechte een verwantschap van christenen met het Godsbeeld en het mensbeeld van het Judaïsme en dat het geloof in Jezus Christus op de een of andere wijze een onderdeel is van uitzonderlijke religieuze en politieke verwachtingen voor de Joodse natie. Dit voedt de dwaling dat Christus alleen onze Redder kan zijn als wij Hem aanvaarden in het kader van speciale verwachtingen voor of van het aardse Israël.

8. Conclusie

De ideeën van het *christenzionisme*, of – in bredere zin – van het *israëlisme* zijn aanvechtbaar, omdat ze de centrale plaats van Christus als Redder van de wereld onder druk zetten. Bijgevolg ondermijnen ze de christocentrische en katholieke (universele) aard van de Kerk, de theologie en het persoonlijke geloof. Daarom kan deze ideologie niet anders dan schade opleveren voor deelname aan de ondubbelzinnige uitvoering van de universele missie van Christus aan alle volkeren,³¹ inclusief het opstandige ‘Babel’ (Op. 16, 17) en het ongelovige ‘Jeruzalem’ (Gal. 4:25). Echter, door alle menselijke dwalingen en misverstanden heen blijft God, die liefde is, in deze missie van Jezus Christus en de Heilige Geest Zijn reddende handen uitstrekken naar de zondige mensheid (vgl. Rom. 10:20, 21). Die gelukkige situatie bestaat omdat in Christus de demonstratieve genade van God voor het Bijbelse Israël is vervuld en daarom werkelijkheid is geworden in Zijn liefde voor de gehele wereld (Joh. 3:16-18). In Gods geopenbaarde heilsplan verschilt de status van het na-Bijbelse Israël – als mede-geadresseerde van die verzoenende liefde – niet van de status van enig ander volk. Ieder mens van elk volk mag in geloofsovergave aan God die liefde omhelzen en worden gered. Elke christen is als deelnemer aan de missie van Jezus geroepen om die goede boodschap van verlossing door te geven aan joden en niet-joden. Als Israëlvizies de spits verleggen van die universele missie van Jezus naar het idoliseren van Israël, is dat schadelijk voor jood en christen.

Veenendaal, oktober 2022

Dr. Steven Paas (1942) publiceerde over Europese en Afrikaanse kerkgeschiedenis, zending, het verschijnsel van het israëlisme in de interpretatie van bijbelse profetieën en over de lexicografie van het Chichewa, een veel gesproken taal in Centraal-Afrika. Zie voor zijn profiel: <https://www.linkedin.com/in/steven-paas-9122ba14/>

³¹ Paas, *Westerse christenen met hun burens onderweg*, p.31-50 over de universele reikwijdte van zending, ‘te beginnen in Jeruzalem’.